

Nečas, Ctibor

Z protektorátu Čechy a Morava do Auschwitz II-Birkenau: hromadný transport Romů 7.5.1943

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1995, vol. 44, iss. C42, pp. [139]-145

ISBN 80-210-1271-4

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102848>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

CTIBOR NEČAS

Z PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA DO AUSCHWITZ II- BIRKENAU: HROMADNÝ TRANSPORT ROMŮ 7. 5. 1943

Na rozkaz říšského vůdce SS H. Himmlera z 16. 12. 1942 měli být vybráni „cikánští míšenci, Cikáni–Romové a neněmečtí příslušníci cikánských skupin balkánského původu“ a bez ohledu na stupeň míšení odesláni do osvětimského koncentračního tábora. Tento tzv. Auschwitz–Erlauss se vztahoval na romskou populaci z Německé říše (včetně Východního Pruska, Alsaska, Lotrinska i okupovaného Rakouska a Sudet) a rovněž z Protektorátu Čechy a Morava, Východního (tj. polského) území, Lucemburska, Belgie a Nizozemska. S půldruhohamšíčným časovým odstupem rozeslal pak 29. 1. 1943 Hlavní úřad říšské bezpečnosti všem kriminálním ústřednám telegram s prováděcími pokyny k deportaci uvedených Romů do tábora B–II–e v Auschwitz II–Birkenau, který byl později neoficiálně označován jako rodinný tábor Cikánů nebo prostě jako cikánský tábor.¹

Z protektorátního teritoria bylo do tohoto tábora vypraveno několik hromadných transportů, mezi nimiž patřil k nejpočetnějším transport, jehož sestavení, přepravě a zvláště charakteristice je věnován následující příspěvek. Základní údaje k němu jsou čerpány z rozboru nedávno vydané evidenční knihy vězeňkyň a vězňů Hauptbuch des Zigeunerlagers im Konzentrationslager Auschwitz–Birkenau.²

Z nařízení vedoucí úřadovny německé kriminální policie v Praze byla sestavením transportu pověřena protektorátní Všeobecná kriminální ústředna, která se při tom opírala o své podřízené složky v Čechách a na Moravě a ty úzce spolupracovaly s místními orgány policie a četnictva. Do transportu byli zařazeni

¹ Viz Döring, H. J.: *Die Zigeuner im nationalsozialistischen Staat*. Hamburg 1964, Hohmann, J. S.: *Geschichte der Zigeunerverfolgung in Deutschland*. 2. Aufl. Frankfurt – New York 1981, Kenrick, D., Puxon, G.: *Sinti und Roma. Die Vernichtung eines Volkes im NS-Staat*. Göttingen 1981, Mode, H., Wölfling, S.: *Zigeuner. Der Weg eines Volkes in Deutschland*. Leipzig 1968 ad.

² *Memorial Book. The Gypsies at Auschwitz–Birkenau*. 1 – 2. München – London – New York – Paris 1993.

jednak vězňové likvidovaného cikánského tábora v Letech a jednak romské rodiny, které nebyly deportovány v hromadných transportech 7., 8., 11. a 19. 3. 1943, nebo byly z těchto březnových transportů vyňaty a ponechány prozatím na svobodě. Transportní seznam letských vězňů byl dokončen 4. 5. 1943³, zatím co seznamy vězňů z ostatních, tj. moravských sběrných míst se zpracovávaly v delším časovém rozpětí a úpravy v nich se prováděly až do posledních okamžiků před vlastním odjezdem.⁴ První složka je v dalším textu označována jako letská, druhá jako integrovaná složka zkoumaného transportu.

Letská složka byla vypravována spolu s několika dalšími jednotlivci z donucovací pracovny v Praze–Ružyni, integrovaná složka byla postupně shromažďována v hostinci B. Ostrčila v Olomouci. Jejich přeprava se uskutečnila po železnici a zajišťovalo ji ředitelství českomoravských drah v Praze a Brně v úseku z Prahy přes Pardubice a Přerov do Moravské Ostravy a v úseku z Bohumína do Osvětimi ředitelství Deutsche Reichsbahn v Opolí. Jízda do Moravské Ostravy trvala z Prahy asi 15 a z Olomouce asi 3 hodiny, jízda z Moravské Ostravy do Osvětimi asi 3 hodiny. Vězni byli přepravováni v uzavřených nákladních vagoncích, které provázal osobní vůz, určený pro silný ozbrojený doprovod; ten zajišťovala na území protektorátu uniformovaná protektorátní policie a na ostatním území pak německá kriminální policie.⁵

Na místo určení přibyl transport 7. 5. 1943 a téhož dne byli jeho účastníci po obvyklých přijímacích procedurách evidováni. V ženské evidenční knize připadají k tomuto datu záznamy o 424 vězeňkyních od Z–7885 do Z–8308. Z tohoto počtu je však třeba odečíst záznamy od Z–7905 do Z–7907 a od Z–8124 do Z–8129, které se vztahují k 9 vězeňkyním z Německé říše. V mužské evidenční knize byla 7. 5. 1943 zapsána čísla Z–7181 až Z–7628, přidělena 448 vězňům. Do tohoto počtu nelze ale zahrnovat záznamy od Z–7442 do Z–7443 a od Z–7620 do Z–7627, pod nimiž bylo zapsáno 100 vězňů z Německé říše.⁶

Prvními evidovanými se stali Josefina Taflíková nebo spíše Faflíková (Z–7885), nar. 19. 3. 1920 v Mladoňovicích,⁷ a Václav Růžička (Z–7181), nar. stejného dne a měsíce r. 1934 v rakouském Sampledenu. Za nimi se v nešťastném procesí táhla další jména, jak se jejich nositelé náhodně postavili do řad před táborovou Schreibstube, aby tam v bázlivé netrpělivosti čekali na přidělení vězeňských čísel, která byla malým dětem tetována na nožičky a ostatním na levá předloktí.

³ Verzeichnis von Zigeunern, die zum Abgang aus dem Zigenerlager Lety bestimmt wurden (4. 5. 1943) – Státní oblastní archiv Třeboň, F 18, kart. 25, sl. Seznamy.

⁴ Holý, D.: *Mudrosloví primáše Jožky Kubíka*. Praha 1984, s. 48.

⁵ Státní ústřední archiv Praha, GVNPP, II-1643-5/7, 8/7, 12/7 a 21/7-43 a Moravský zemský archiv Brno, B 321, kart. 27, i. č. 7.

⁶ Literatura z transportu nevyděljuje vězeňkyně a vězně z Německé říše – C z e c h, D.: *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz–Birkenau*. Reinbek bei Hamburg 1989.

⁷ Cit. *Memorial Book* transkribuje příjmení jako Taflíková (s. 534), Nečas, C.: *Aušvicate hi kher báro*. Brno 1992 jako Faflíková (s. 165).

Z absolutního počtu 853 transportovaných bylo 415 ženského a 438 mužského pohlaví. Transport se vyznačoval vyšší proporcí mužů a chlapců, kterou je možno vyjádřit procentuálně 51,34 % nebo indexem maskulinity 1055. Jeho věková struktura vyplývá z následujícího rozdělení transportovaných do tří hlavních skupin.

Tab. 1. : Struktura transportovaných podle věku

Věk	Ženy		Muži		Obě pohlaví	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
0–14 let	185	44,57	206	47,03	391	45,83
15–59 let	221	53,25	219	50,00	440	51,58
60+ let	9	2,16	13	2,96	22	2,57

Z údajů tabulky je poznat diferencované zastoupení jednotlivých skupin, tj. vysoký podíl dětí a nízký podíl starých lidí v transportu. Ženy přitom převažovaly v ekonomicky aktivní složce, muži ve složkách zbývajících, tedy v dětské a postaktivní.

Rozdělíme-li věk dětí na období novorozenecké, kojenecké, předškolní a školní, vyjde nám následující členění nejmladší složky transportovaných.

Tab. 2.: Věková struktura transportovaných dětí

Věk	Dívky		Chlapci		Obě pohlaví	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
0–28 dnů	–	–	1	0,48	1	0,25
1–12 měsíců	7	3,78	8	3,88	15	3,83
2–5 roků	57	30,81	48	23,30	105	26,85
6–14 roků	121	65,40	149	72,33	270	69,05

Nejmladšími z transportovaných dětí byli sedmidenní novorozenec Kryštof neznámého osobního jména (Z–7462), nar. 30.4. 1943 v Hranicích, a měsíční kojeneček Jasef Vlachsinský (Z–7565), nar. 5. 4. 1943 v Horním Němčí. Žalostně začínali své životy také Jiří Růžička (Z–7340), nar. 4. 4. 1943, a Blažej Růžička (Z–7394), nar. 4. 2. 1943; oba totiž přišli na svět v cikánském táboře v Letech a byli odtud transportováni do Osvětimi v náručí svých rodičů.⁸ U dětí školního věku táborová evidence výjimečně poznamenávala, že byli žákyněmi, resp. žáky. U jmen 121 dívek se objevuje taková poznámka ve 12 případech, u jmen 149 chlapců v 11 případech.

Mezi ekonomicky činné účastníky transportu patřili všichni, kdo měli nějaké zaměstnání nebo je teprve hledali (včetně mladistvých, kteří do zaměstnání ještě nikdy nenastoupili). Při klasifikaci jednotlivých zaměstnání se dala uvažovat různá kritéria, která jsou však nejednotná a nepřevoditelná. Navíc byla některá

⁸ Cit. *Memorial Book* chybí v transkripci data narození Jiřího Růžičky (s. 1160) a křestního jména Blažeje Růžičky (s. 1164).

zaměstnání stejného typu pojmenována v evidenčních knihách odlišnými názvy. Všechny tyto okolnosti nás nutí spokojit se s následujícím přehledem, v němž jsou zaměstnání transportovaných seřazena abecedně a uváděna v jazyce pramene.

Tab. 3.: Zaměstnání ekonomicky činných účastníků transportu

Zaměstnání	Dospělí	Mladiství	Celkem
Arbeiter	57	16	73
Arbeiterin	72	28	100
Bedienerin	1	—	1
Brunnenbohrer	1	—	1
Bürstenmacher	1	—	1
Fleischer	1	—	1
Friseur	1	—	1
Friseurin	2	—	2
Friseurlehrling	—	1	1
Fuhrmann	—	1	1
Gärtner	1	—	1
Hausfrau	6	2	8
Hausgehilfe	1	—	1
Hilfsarbeiter	2	—	2
Hilfsarbeiterin	1	—	1
Händler	4	—	4
Händlerin	2	—	2
Kaufmann	3	—	3
Kellnerin	1	—	1
Koch	2	—	2
Köchin	6	—	6
Köchingehilfe	1	—	1
Kutscher	2	—	2
Landarbeiter	17	7	24
Landarbeiterin	25	2	27
Maurer	3	—	3
Musiker	1	—	1
Näherin	1	—	1
Pflegerin	—	1	1
Privatunternehmer	1	—	1
Schleifer	3	—	3
Schlosser	—	1	1
Schmied	6	1	7
Schmiedgehilfe	—	1	1
Schmiederlehrling	—	1	1
Schuhmacher	2	—	2
Schuster	2	—	2
Schüler	1	3	4
Schülerin	—	4	4

Všechny transportované ženy a dívky byly státními příslušnicemi Protektorátu Čechy a Morava s výjimkou Josefiny Serynkové (Z–8017), příslušnice Německé říše, a Sylvie Paffnerové (Z–8063), evidované se zkratkou Z.stls., tj. Cikánka bez státní příslušnosti. Obě však byly uvedeny v letském seznamu. Stejně tak všichni transportovaní muži a chlapci příslušeli do Protektorátu Čechy a Morava až na tři výjimečné případy: u Reinholda Krause (Z–7326)⁹ a Václava Josefa Růžičky (Z–7328) je sice uvedena zkratka Z.stls., oba jsou však v letském seznamu, zatím co u Emila Hulína (Z–7619) je zřejmým nedopatřením uvedena zkratka Zig. D. R., tj. Cikán Německé říše, ačkoliv jeho příjmení se vyskytuje v táborové evidenci zcela ojediněle a výhradně u Romů z pomezí jihovýchodní Moravy a západního Slovenska.

Z transportovaných žen a dívek bylo nejméně 21 přemístěno do koncentračního tábora v Ravensbrücku (18 dne 15. 4. 1944 a 3 dne 24. 5. 1944 a nezjištěný počet 2. 8. 1944) a z transportovaných mužů a chlapců byli někteří přemístěni do koncentračního tábora v Buchenwaldu (14 dne 15. 4. 1944 a nezjištěný počet dne 2. 8. 1944) a přechodně také do mužského tábora v Auschwitz II–Birkenau (20 na dobu 18. 5. – 27. 8. 1943, 9 na dobu 18. 5. – 28. 8. 1943, 14 na dobu 19. 5. – 27. 8. 1943, 4 na dobu 19. 5. – 28. 8. 1943 a po jednom na dobu 18. 5. – 5. 8. 1943, 18. 5. – 16. 9. 1943, 18. 5. – ? 1943 a 19. 5. – ? 1943), do koncentračního tábora v Netzweileru (5 dne 9. 11. 1943, z nichž se 3 vrátili 21. 12. 1943) a do hlavního tábora v Auschwitz I (2 dne 17. 12. 1943, z nichž 1 se vrátil 21. 1. 1944).

Nucené odchody do jiných koncentračních táborů, kde byly poněkud snesitelnější životní podmínky poskytovaly naději, nikoli však jistotu na přežití nucené táborové koncentrace (je např. známo, že v mužském táboře v Auschwitz II – Birkenau zahynulo z našeho transportu několik mužů a chlapců a to jeden v květnu, 5 v červnu, 9 v červenci, 7 v srpnu, jeden v září a 8 v blíže neznámém měsíci r. 1943).

Naproti tomu ti z transportovaných, kteří v cikánském táboře zůstali, následkem stravovacích, ubytovacích, hygienických a dalších nelidských poměrů postupně hynuli. Jejich úmrtnost byla zvláště vysoká bezprostředně po příchodu do tábora, kdy umírali zejména malé děti následkem nedostatku mléka, cukru a dalších potravin, dále staří lidé v důsledku rychlého úbytku fyzické zdatnosti, zhoršené adaptability a hromaděním poruch, které se vztahovaly na celý organismus. Následkem nemocí, z nichž měli četné epidemický charakter, postupně ukončovala smrt i životy dalších vězňů.

Zkratka Gest., tj. zemřel, zemřela se objevila poprvé u jmen třiaadvacetiletého Milana Růžičky (Z–7368), který zemřel už 12. 5. 1943, citovaného novorozence Blažeje Růžičky (Z–7394), zemřelého 13. 5. 1943, a dvouleté Aloisie nebo spíše Albíny Růžičkové (Z–7892), která zemřela 14. 5. 1943.¹⁰ Podle záznamu v evidenčních knihách vyvíjela se úmrtnost v jednotlivých měsících tímto způsobem:

⁹ Cit. *Memorial Book* chybuje v transkripci příjmení Reinholda Krause (s. 1160).

¹⁰ Cit. *Memorial Book* transkribuje křestní jméno jako Aloisie (s. 534), N e č a s , C . : c. d. jako Albína (s. 199).

Tab. 5.: Úmrtnost transportovaných v jednotlivých měsících
za dobu od 12. 5. 1943 do 12. 7. 1944

Měsíc	Počet zemřelých		
	žen	mužů	celkem
Květen 1943	20	18	38
Červen 1943	56	26	82
Červenec 1943	16	22	38
Srpen 1943	16	19	35
Září 1943	9	7	16
Říjen 1943	18	11	29
Listopad 1943	17	4	21
Prosinec 1943	24	10	34
Leden 1944	24	6	30
Únor 1944	16	3	19
Březen 1944	28	4	32
Duben 1944	21	7	28
Květen 1944	11	–	11
Červen 1944	4	6	10
Červenec 1944	1	–	1
Nezjištěno	12	141	163

Poslední zemřelou byla podle táborové evidence dvanáctiletá Vlasta Šubrtová (Z–7969), která přestala žít 12. 7. 1944. Po tomto datu evidenční knihy další úmrtí nezaznamenávají, což ovšem nemusí znamenat, že by se úmrtnost vězňů hromadného transportu ze 7. 5. 1943 zcela zastavila. Je totiž známo, že posledních 2897 vězňů cikánského tábora bylo v noci 2. 8. 1944 zavražděno v plynové komoře. Jak se na tomto počtu zúčastnili někteří starší lidé, ženy a malé děti z našeho transportu, není zjištěné, i tu však lze určitý jejich podíl oprávněně předpokládat.

Dne 7. 5. 1943 bylo z Protektorátu Čechy a Morava hromadně transportováno do cikánského tábora v Auschwitz II–Birkenau 853 Romů nejrůznějších věkových skupin, od sedmidenního novorozence po čtyřiaosmdesátiletého starce. Pokud nebyla jejich ekonomicky aktivní složka přemístěna do jiných koncentračních táborů, čekala všechny ostatní jistá záhuba. Podle táborové evidence zemřelo z transportovaných celkem 577 vězňů, tj. 67,64%. Ani tato úděsná bilance zkoumaného transportu není však konečná, poněvadž nezahrnuje záznamy o úmrtích z posledních dnů existence tábora.

**AUS DEM PROTEKTORAT BÖHMEN UND MÄHREN NACH
AUSCHWITZ II–BIRKENAU: DER MASSENTRANSPORT
DER ZIGEUNER 7. 5. 1943**

Am 7. 5. 1943 wurden aus dem Protektorat Böhmen und Mähren in das Zigeunerlager in Auschwitz II–Birkenau 853 Roma verschiedenster Altersstufen massenhaft transportiert, von einem sieben Tage alten Neugeborenen bis zu einem vierundachtzigjährigen Alten. Falls ihr ökonomisch aktiver Teil nicht in andere Lager versetzt wurde, wartete ein gewisser Untergang auf alle übrige. Laut der Lagerevidenz starben von den Transportierten insgesamt 577 Häftlinge, d. h. 67,64%. Nicht einmal diese entsetzliche Bilanz des untersuchten Transports kann als endgültig bezeichnet werden, denn die Registrierungen über die Todesfälle in den letzten Tagen der Existenz des Lagers werden nicht mit einbezogen.

